

Oceanografia d'Espriu

MANUEL CASTAÑO

Obres completes. Edició crítica, vol. 12

Salvador Espriu

Edicions 62

560 pàg. 45 euros

Per què serveix una edició crítica? Per determinar les circumstàncies en què apareix un text literari; per contrastar, quan n'hi ha, les variants que presenta en diferents manuscrits i publicacions; per arribar a conèixer la intenció última de l'autor i establir un punt de partida segur per a les claus d'interpretació que convé aplicar. Tot plegat un instrument imprescindible per als estudiosos; però, és recomanable que els lectors lleixin, per exemple, *La pell de brau*, submergint-se alhora en el bagatge d'informació i en el laberint de referències que se li presenten? Sí, sens dubte, i encara més tractant-se d'un autor com Salvador Espriu que tan metòdicament va anar construint la seva obra farcint-la de significacions ocultes, però amb el benentès que es tracta d'una experiència literària d'un altre ordre. Els dotze versos del poema 'No t'he de donar accés al meu secret', el primer d'*El caminant i el mur*, amb les notes en lletra petita que els acompanyen, ocupen cinc planes, i aquest no és un exemple

excepcional. Afegim-hi les introduccions a cada llibre i aviat ens trobem immersos en un relat de dimensions proustianes.

L'edició crítica de tota l'obra de Salvador Espriu, sota la direcció de Rosa M. Delor i a càrrec de diferents especialistes, va debutar el 1992 amb *Laia* i *El doctor Rip*, i constarà d'una vintena de volums, tres quartes parts dels quals ja són publicats. "Es tractava —diu Delor— de fer una edició que, a partir de la darrera revisió manuscrita de l'autor, anés resseguint pas a pas els diversos estadis de la redacció per tal de reconstruir el procés genètic de la creació literària". I tot això per comprovar fins a quin punt Espriu era metòdic, i la seva escriptura, densa de significats? No solament; també i sobretot per veure fins a quin punt Harold Bloom tenia raó quan deia: "Sé que ara es considera que la fama d'Espriu es va inflar per motius polítics, però crec que no va escriure poesia per salvar la llengua catalana; la seva és una poesia lírica de dimensió internacional, comparable a la de Celan, Valéry o Cernuda."

Després de *Cementiri de Sinera*, *Les hores* i *Mrs. Death*, aplegats en un volum publicat el 2003, ara apareixen *El caminant i el mur* i *Final*

del laberint —amb què es completa l'anomenat cicle líric—, més *La pell de brau*. Entre les innombrables informacions que hi podem trobar, hi ha —dit sigui a tall d'incidentiu— la transcripció dels pocs i breus comentaris que Espriu va posar en un enregistrament sonor dels seus poemes, d'ús privat però pensant en la posteritat. Per exemple, ironitzant sobre l'Assaig de càntic en el temple, diu que ha estat traduït fins i tot a llengües inexistents, cosa no gens estranya essent escrit en català, "una llengua que gairebé no existeix"; pel que fa a *La pell de brau* remarca que "és un llibre molt més líric del que en aparença sembla", i del poema titulat 'La main gauche' comenta que "algun crític hi ha vist, fins i tot, ressons de la Càbala". Vol dir que això és una ximpleria, o indirectament ens suggereix de buscar-n'hi? Rosa M. Delor, al llarg de les seves investigacions, ha provat de demostrar que l'escriptura d'Espriu conté jocs i significacions d'inspiració cabalística, malgrat que ell li recomanava que "és millor que no s'ocupi d'aquestes coses. És perillós". L'únic perill seria la sobreinterpretació, és a dir cercar-hi més del que hi ha; però, per evitar-ho, ja comptem amb una modèlica edició crítica.

ELS VOSTRES CLÀSSICS

Ordinadors i educació

JORDI LLOVET

El president del Govern espanyol, amic de màgies i malabarismes dialèctics, va quedar ben descansat, arran el recent "Debat sobre l'estat de la Nació", quan, entre un munt de propostes mirífiques i redemptores, va deixar anar la més sorprenent de totes: la nació superarà tots els maldecaps que l'aclaparen quan les criatures disposin, a l'escola, d'un ordinador per barba. Observo que a la tan civilitzada Finlàndia, número u habitualment en totes les enquestes de qualitat de l'ensenyança, disposen de dos ordinadors per aula: amb tota probabilitat, un pel professor i un altre pel bidell-assistent. Deuen haver arribat a la conclusió que amb això ja n'hi ha prou, i han continuat ensenyant a les criatures amb el mètode que sempre s'havia fet servir, des d'Egipte, Grècia i Roma, val a dir, amb l'eloqüència del professor, una pissarra i un tros de guix a la mà. L'argument en favor de la "informatització" dels estudis de primària i secundària resideix, probablement, en el fet que l'educació —paraula en certa manera impositiva per definició etimològica— no està renyida amb el *divertissement* (Pascal), i que és millor dictat aquell que diu que cal "ensenyar tot delectant" (Horaci, Tirso) que aquell altre, típicament espanyol, que deia: "la letra con sangre entra". Això no cal ni discutir-ho.

Ara bé: ¿quin ha estat el fenomen en virtut del qual els nois i noies de primària, secundària i terciària s'avorreixen mortalment a les classes magistrals, i desconnecten —mai tan ben dit— de les lliçons d'un mestre per encantar-se mirant per la finestra o comptar les bigues de la classe? La resposta a aquesta qüestió també es troba fora de tot dubte: l'accés quasi universal a les noves tecnologies —sota el format del telèfon mòbil, l'iPod, els auriculars, la pantalla de l'ordinador, Internet, etcètera— ha estat el veritable i quasi únic culpable que, avui dia, resulti una tasca gairebé utòpica pretendre ensenyar res de res a una criatura, i menys encara a un adolecent. Disposar de tots aquests mitjans tan seductors i tan eficaços ha portat diverses, ja, generacions de nois i noies a tancar-se en banda davant qualsevol fenomen que no es presenti als seus sentits com una cosa senzillament *im-mediata*, és a dir,

"Les noves tecnologies ens aboquen a un descomunal deliri del comú"

que no reclami la participació mediatitzada de l'anàlisi, de la consciència o del parsimoniós estudi. Uns estris que sempre hem considerat —amb una mica de raó, ben cert— d'una gran eficàcia comunicativa, han acabat

dibuixant una vasta xarxa d'entreteniment i diversió fora de la qual tot el que no s'hi adequi és bandejat solemnement i radicalment. Uns quants anys més i no caldrà ni tan sols suposar aquesta mena de radical oposició: la civilització de les gratificants noves tecnologies haurà devorat fins i tot la legitimitat i la possibilitat de fer passar qualsevol tipus d'informació —més encara de formació— per un canal que no sigui el d'aquests aparells sofisticats, ximplers per ells mateixos, inútils sense una base crítica i pre-tecnològica. Aquest és el fet: les noves tecnologies són les responsables que les persones joves considerin d'una altra galàxia tota transmissió de coneixements que no s'ajusti al barem de la tècnica i, essencialment, com s'ha dit, de la seva gratificant immediatesa.

No cal haver estudiat pedagogia —més ben dit: cal no haver-ne estudiat— per adonar-se que si els ordinadors són un dels emblemes d'aquesta impossibilitat absoluta de la gent jove d'aprendre coses per una via mediatitzada, llavors és millor que no n'hi hagi cap ni un dins d'una aula: perquè no parlem de "con-ducació", sinó d'"ex-ducació", que vol dir treure una persona de les vies del divertiment i de la bruta naturalesa per guiar-la forçosament cap a la vida més complexa del coneixement.

La batalla, segurament, està perduda; i amb ella està perduda, possiblement per uns quants segles, l'educació a les terres de ponent. Llevant encara ens donarà, en aquest sentit, alguna notícia confortable. Per això resulta agradable rellegir els textos d'uns quants humanistes sobre la gran qüestió en l'evolució de tota societat i la construcció d'un bon regiment de la cosa pública. Així el nostre Lluís Vives, al llibre tercer de *Les disciplines*: "Allò primer que aprèn un home és a parlar, cosa que brolla, com una font, directament de la ment i la raó"; o bé, al mateix lloc: "La llengua és el sagrari de l'erudició i com un rebost ben abastit de tot el que s'hi ha de guardar i tot el que se n'ha de treure" (subratllem: el rebost és la llengua, no l'ordinador). També Erasme, en el famós *Pla d'Estudis* editat el 1529 a Basilea: "A primer cop d'ull sembla que el coneixement és doble: de les coses i de les paraules. El primer és el de les paraules; però el més important és el de les coses. Uns quants, emperò, mentre a cuita-corrents s'afanyen a conèixer les coses, descuren l'amaniment i la policia de les paraules... Com sia que les coses només es coneixen pels signes dels mots, qui desconeix l'eficàcia del llenguatge camina a cegues, a cada passa, en el judici de les coses, i per força patirà deliris i al·lucinacions". L'ús de les noves tecnologies en l'ensenyament ens aboca, i ja es veurà, a un descomunal deliri del comú.

Una imatge d'un camp de concentració de la Rússia estalinista.

Apunts de la casa morta

PAU DITO TUBAU

La zona. Apunts d'un vigilant de camp

Sergei Dovlátov

Labreu edicions

228 pàg. 17 euros

La precisió i la brevetat que Puixkin demanava a la prosa són alguns dels elements de fons amb què Sergei Dovlátov va armar el seu estil, però el que li ha atorgat influència al seu país, des de les relectures del passat i l'obertura enfora produïda a partir de mitjan dels anys vuitanta, és el to sarcàstic de confessió íntima i biogràfica al voltant del predomini del que és superflu i ordinari com a argument principal de la vida. En una cultura lletrada amb tendència a la solemnitat èpica o tràgica, a vegades fins i tot profètica i apocalíptica, la negació humorística de la idea de profunditat i de qualsevol missió de la literatura, feta amb l'exemple de l'experiència, suposa haver desbordat tota pretensió de grandesa i haver invertit les funcions atribuïdes a la *intelligentsia* russa.

Dovlátov (Ufa, 1941 - Nova

York, 1990) va ser un dels molts emigrats del tercer desgel de la Unió Soviètica. D'aquell exili en va deixar constància, entre d'altres, a *La maleta*, al penúltim capítol de la saga familiar *Els nostres* ("estranyes pallisses al quarter de la milícia"), a les darreres pàgines de la confrontació de Dovlátov-Salieri contra Mozart-Puixkin que és en part *El parc de Puixkin* (acusacions de "parasitisme, insubordinació a l'autoritat..."), i d'una manera especial a *La zona*, en què els escassos detalls d'inadaptació i de nostàlgia de l'escriptor instal·lat als Estats Units, contats per carta a l'editor entre el febrer i el juny de 1982, apuntalen encara més l'absurd de les peripècies narrades com a vigilant d'un camp de presoners i l'anàlisi del significat vital, històric i moral en què basen els petits fragments del conjunt.

La presència en les lletres russes d'obres de gran càrrega ideològica com ara *Arxipèlag Gulag* de Soljènitxin i de *Relats de Kolima* de Xalàmov, d'una literatura "de presons" de llarga tradició, sembla empènyer Dovlátov a un escrutini per con-

trast del sentit de la seva obra i és potser el que li permet oferir un retrat únic, més enllà dels papers massa decantats del botxí i la víctima, sobre el significat dels camps de reclusió com a escenaris on es plasmen diverses formes de l'absurd de la vida quotidiana. Amb tot, la pretensió d'haver assolit un punt de vista objectiu més enllà de l'experiència de vigilant és tan curiosa com la creença en el caràcter representatiu de la visió crítica del deportat Xalàmov o en la mirada en principi imparcial de Tkékhov en la plasmació escrita del viatge a Sajalín, però la defensa que Dovlátov en fa és incisiva i convincent com a experiència personal en una circumstància concreta, i la barreja d'autobiografia i assaig epistolar amb anècdotes i contes de rerefons real —"Tots els noms, els esdeveniments i les dates són autèntics. Només m'he inventat els detalls que no són rellevants"— esdevé una fórmula feliç. *La zona. Apunts d'un vigilant de camp* és una d'aquelles obres inclassificables que comença i acaba en ella mateixa, capaç de posar a prova una tradició i de desplaçar-ne els camins a venir.